

Kurmay Albay Daday'lı Halit Beğ Akmansü 1884-1953

Ziya Göğem

İstanbul, İstanbul Halk Basımevi, 1954, 464 Sayfa

Filiz ÖZDEMİR*

Adı geçen eser 7 bölümde ele alınmış. Eserin sonunda ise yazarın kendi deyimiyle şahsi mütalaaları ve Priskopis'in esareti meselesine dair lüzumlu bir açıklama ve ardından içindekiler kısmıyla bitirilmiştir. Eserin önsöz kısmında Halit Bey'in akademik hayatı hakkında bilgiler verilmiş. Bu bilgiler ışığında kendisinin İstiklal harbimizde tümen komutanlığı yaptığını ardından politika hayatına atılarak mebusluk yaptığını, Cumhuriyetin temelini atan inkılap hareketlerinde rol aldığını öğreniyoruz. Yine yazarın ifadesine göre büyük kahramanlıkları olan yüksek rütbeli biri olmamakla birlikte, hayatının her dönemi örnek alınması gereken, ibret verici ve takdire şayan bir zattır. Birinci bölümde Halit Akmansü'nündü

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul, filizozdemir24@hotmail.com

görünüşü, moral vasıfları, karakteri, okul hayatı üzerinde durulmuş. Buna göre zekâsı ve kavrayışı son derece keskin, hafızası kuvvetli, güçlü hitabeti ile konuştuğu mecliste sözü dinlenen, telkin kudreti olan bir zattır. Yüksek fazilet sahibi, paraya ihtiyacı olsa bile düşüncesine uymayan vazifelerden el çeken, her işini büyük bir titizlikle yapan biridir. 1884 yılında Daday kasabasında doğan Halit Bey'in ailesi, o küçükken öldükleri için çocukluğuna dair çok bilgi bulunamıyor. Kendisi 1909 yılında Şam'da yüzbaşı rütbesi ile 25 yaşındayken staja başlıyor. Daha sonra Suriye vilayetine bağlı Kerek muhasarasın da gösterdiği isabetli kararlarıyla Şam gazeteleri günlerce kendisini öven yazılar yayınlıyor. Birinci Dünya Savaşında Kanal hareketinde ve Irak cephesinde çeşitli savaşlarda görev alıyor. 1918'de Musul'da görev alıyor. 15 Kasım 1918'de bu vilayetin İngilizlere terk edilmesi üzerine kendisi 30 Kasım 1918'de Musul'un boşaltılmasını sağladıktan sonra Nusaybin'e gelerek ordu karargahında göreve başlıyor. Keşmekeş içinde bulunan ülkede bir takım zararlı cemiyetler de kuruluyor. İstanbul hükümetine karşı ilk mukavemet hareketi 1919 yılının mart ayı içinde 13.Kolordu bölgesinde başlıyor. "Diyarbakir, Elazığ, Bitlis vilayetleri ile Urfa mutasarrıflığı." Bu bölgede İngiliz propagandalarıyla Kürtçülük hareketleri baş gösteriyor. Bu faaliyetlere karşı Halit Bey'in 1919 Mayıs'ında ki askeri gösteri hareketleri fevkalade tesir ediyor. Daha sonra Halit Bey 13.Kolordu Komutanı olarak Mustafa Kemal Paşa'ya bağlılığını bildiriyor. Ayrıca Amasya Genelgesi, İstanbul hükümetinin tutumu ve Erzurum kongresi eserde ayrıntılı bir şekilde ele alınmış. Yine Eylül 1919'da Elazığ ve Malatya çevresindeki Kürtçülük propagandalarını bastırmada Halit Bey'in büyük başarı gösterdiği ve bu başarılarından dolayı Atatürk tarafından takdirname gönderildiğini öğreniyoruz. Eserde Halit Bey'in notlarından Ferit Paşa hükümetinin düşüşü anlatılıyor. Halit Bey 1920 yılında Güneydoğu bölgesinden ayrılıyor, önce Müdafaa-i Milliye Vekaletine, 1921 yılında da Demiryolları Müdürlüğüne getiriliyor. Daha sonra I. İnönü Muharebesi oluyor. Anadolu ve Bağdat demiryolu da iki cephenin sevkiyat ve nakliyatını temin vazifesi görüyor. II. İnönü'nün kazanılmasında o zamanki Demiryolları Genel Müdürü Halit Bey'in mühim emekleri olduğunu görüyoruz. Halit Bey Sakarya Meydan Muhaberesinde ise Kafkas Fırkası Komutanlığına getiriliyor. Bu savaşta Halit Bey'in komutuyla 25 Ağustos 1921 günü düşmana taarruz edildiğini ve bu hareketin, zaferin kazanılmasında mühim derecede etkili olduğunu öğreniyoruz. Bu hareketi 1.Türkiye Büyük Millet Meclisinde de "Yaşasın 3.Tümen" diye alkışlanıyor ve Halit Bey savaştan sonra madalyalarla taltif ediliyor. Dumlupınar Savaşlarında 5. Kafkas Tümen Komutanlığına tayin ediliyor. Taarruz hazırlıkları ve savaş planı üzerinde eserde ayrıntılarıyla durulmuş,26 Ağustos 1922 günü yapılan bazı taarruz hareketleri vesikalara dayanılarak anlatılmış. Yine gün gün taarruz hareketleri anlatılmış. Yazar bundaki amacın 5. Kafkas Tümeninin de hissesine düşen şeref payının derecesine işaret etmek olduğunu söylüyor. Nihayet 30 Ağustos 1922'de kurtuluş müyesser oluyor. Daha sonra İzmir'in alınması ve Anadolu'nun Yunanlılardan temizlenme süreci aşama aşama anlatılmış. Ayrıca eserde Yunan başkomutanı Triskopis'in esaretine de geniş bir yer ayrılmış. Bundan sonra Halit Bey bizzat Mustafa Kemal tarafından tebrik ve taltif ediliyor ve Miralaylığa terfi ettiriliyor. Daha sonra Halit Bey'in hayatının ikinci safhası diyebileceğimiz milletvekilliği süreci anlatılıyor. Halit Bey

1923’de Atatürk’ün arzusuyla milletvekilliği için Ankara’ya gidiyor. Bu arada 1. Meclis kapatılmış 2. Meclis de mebus seçimi arifesindedir. Halit Bey bu ahval içinde Ankara’da Mustafa Kemal ile buluşuyor. Bu görüşmelerden bir takım fikir ayrılıklarına düşse de istemediği halde Mustafa Kemal Paşa’nın ısrarlarıyla 19 Temmuz 1923’de mebus oluyor. Mecliste çeşitli konularda yaptığı tenkitleri, itirazları, teklif ve dilekleri eserde ayrıntılı olarak işlenmiş. Meclisteki şikâyetlerinden olan muhafız birliğinin çokluğu ve içki yasağının devamına dair tavrı kabul ediliyor. Kitabın son bölümünde ise saltanatın kaldırılışı, hilafetin ilgası ve buna bağlı olaylar üzerinde durulmuş. Atatürk Nutuk’ta hilafetin ilgasına dair ilk itirazın Halit Bey tarafından vaki olduğunu, ona bir iki zatın daha katıldığını söyler. Halit Bey’in hilafete dair beyanatı ve diğer hatiplerin cevap ve mütalaaları eserde okuyucuya sunulmuş. Halit Bey bu meseledeki ihtilafın dolaylı Halk Partisinden istifa ediyor. İstifasının akabinde parti genel başkanı ve Cumhuriyet reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa dört mebusla Halit Bey’e haber gönderiyor ve istifasını geri alması rica eder ancak kabul görmüyor. İstifa hadisesinden iki gün sonra Ankara gazetelerinde Halit Bey’in seçim bölgesi olan Kastamonu’dan Vali Fatin Bey’in teşebbüsüyle meclisin son kararını destekleyen bir telgraf yayınlanıyor. Ayrıca Ankara’dan Kastamonu vilayetine gelen mahrem bir şifre ile Belediye Reisine Halit Bey’in mebusluktan düşürülmesi için teşebbüste bulunması emri veriliyor, belediye reisi halkın Halit Bey’i çok sevdiğini ve bunu yapamayacağını söylemesi üzerine istifası isteniyor. Kitabın sonunda ise yazarın “Şahsi mütalaalarımız” başlığı altındaki görüşleri okuyucuya sunulmuş. Yazar hilafetin ilgası ve buna bağlı meselelerin yazılmasında mümkün mertebe objektif kalmaya gayret ettiğini, maksadının demokrasinin hayatiyeti bakımından geçmiş devirlere ve yakın tarihimize ışık tutmak olduğunu belirtiyor. Eserin bu ilk cildi böylece bitiyor.

Bu eser sadece biyografi niteliği taşıyor aynı zamanda yakın tarihimizdeki savaşlar ve siyasi olaylara da ışık tutuyor. Yine inkılap tarihimizdeki önemli olaylar eserde yer buluyor. Eser yazılırken hatıralardan, meclis zabıtlarından ve bazı vesikalardan yararlanmış. Bu bakımdan kaynak dilinin oldukça zengin olduğunu söyleyebiliriz. Anlaşılır dili de eseri okunur kılıyor. Ayrıca resmi tarih anlatısında adı hemen hiç geçmeyen ve hakkı teslim edilmemiş Halit Akmansü’yü bu eser sayesinde tanıyoruz. Tarihimizde Halit Bey gibi üstün bir şahsiyeti bize tanıttığı için eserin okunmasının elzem olduğunu düşünüyorum